

Debreceni Egyetem
Bölcsészettudományi Kar
Magyar Nyelvtudományi Tanszék

A kontrasztív hibaelemzés módszereinek alkalmazása
az idegennyelv-elsajátítás kutatásában

Témavezető:

Dr. Reszegi Katalin
egyetemi adjunktus

Készítette:

Adorján Imola
Magyar nyelv és
irodalom MA II.

Debrecen

2016

Tartalomjegyzék

1. Bevezetés.....	1
2. A kontrasztív hibaelemzés kialakulása.....	3
2.1. A kontrasztív elemzés (contrastive analysis)	3
2.2. A hibaelemzés (error analysis)	5
2.3. A kontrasztív hibaelemzés módszerei és ezek felhasználása saját vizsgálatom során.....	7
3. Az angol és magyar nyelv kontrasztív összevetése a morfológiai tipológia alapján	9
3.1. Példák a kontrasztív elemzésre a nyelv különböző szintjein	9
3.2. Hasonlóságok és különbségek a morfémák szintjén	12
3.2.1. Az igék	12
3.2.2. A főnevek	17
3.2.3. A melléknevek.....	18
4. Az angol-magyar fordítás elemzése a kontrasztív hibaelemzés módszerével.....	20
4.1. A vizsgálat alapjai	20
4.2. A vizsgálatban alkalmazott feladatsor.....	22
4.3. A hibák kategorizálása	25
4.3.1. Kihagyás (omission).....	25
4.3.2. Hozzáadás (addition).....	27
4.3.3. Helytelen választás (wrong selection).....	27
4.3.4. Helytelen szórend vagy sorrend (misordering)	32
4.4. Hibák a szóbeli fordításban	33
5. Összegzés	35
Irodalom	36
Köszönetnyilvánítás	38

1. Bevezetés

Az idegennyelv-elsajátítás egyes területeinek kutatása körülbelül a huszadik század közepe óta bír jelentős szereppel. Eleinte ezek a vizsgálatok főként a nyelvoktatásra, annak fejlesztésére koncentráltak, olyan módon, hogy elsősorban bizonyos idegennyelv-tanítási stratégiák felmérését, illetve az egyes módszerek összehasonlítását végezték el a kutatók. Ez a fajta érdeklődés máig sem csökkent, napjainkban ugyanis a nyelvoktatás és az anyanyelvtől eltérő nyelvek elsajátítása jelentősebb szereppel bír, mint valaha.

Az 1940-es és 50-es években, az idegennyelv-elsajátítás kutatásának kezdetekor a nyelvek tipológiai sajátosságaira irányuló kontrasztív elemzés volt a meghatározó szemlélet, amely alapvetően nyelvpedagógiai indíttatással jött létre. Hipotéziseit, módszereit és rendszerét meglehetősen sok kritika érte, és a hetvenes évektől a hibaelemzés váltotta fel egy újabb megközelítést felmutatva. Habár a kontrasztív elemzést már röviddel kialakulása után elavultnak bélyegezték, módszerei máig alkalmazhatóak más területek kiegészítéseként. Ilyen például a kontrasztív hibaelemzés, amely a fentebb említett két vizsgálati irányzat részleges összefonódásával jött létre. Dolgozatom első felében ennek a három területnek mutatom be röviden a történetét és a módszereit.

A dolgozat célja, hogy egy saját vizsgálaton keresztül szemléltessem, hogyan használhatók fel a kontrasztív elemzés módszerei napjainkban is, még hozzá a kontrasztív hibaelemzés lépésein keresztül. Elsőként a magyar és az angol nyelv kontrasztív összevetését végeztem el. A konkrét vizsgálat szempontjából ugyanakkor célszerűbbnek tűnt, ha a nyelv egy részrendszerét választom ki, és ezen belül végzek részletes összehasonlítást. Az általam kiválasztott terület a morfológia, összehasonlításomat pedig a morfológiai tipológiára alapozom, vizsgálatom tehát elsősorban arra irányul, milyen eltérések figyelhetők meg az angol és a magyar nyelv morfológiájában attól függően, hogy melyik tipológiai osztályba soroljuk be őket. Ezt követően magyar anyanyelvű, angolul tanuló diákokkal végeztem felmérést. Tizennyolc hetedik osztályos diákot kértem meg, hogy fordítson le írásban húsz magyar mondatot angolra. A mondatokban olyan nyelvtani szerkezetek szerepeltek, amelyek a kontrasztív összevetésem során is előfordultak, ezen kívül figyelembe vettem, hogy csak olyan szabályok kerüljenek a megoldandó feladatok közé, amelyekről már tanultak a diákok iskolai keretek között. Az így kapott fordításokban azután a hibaelemzés módszertanát követve elemzem az egyes előforduló hibatípusokat. A fordítási feladatot néhány hét elteltével a korábbi csoportból öt fővel szóban is elvégeztem. Ennek célja az volt, hogy

megfigyeljem, ha csökkentem a gondolkodási időt, az mennyiben befolyásolja a hibák mennyiségét, illetve jellegét.

Dolgozatom második felében a magyar és az angol nyelv kontrasztív összevetését követően bemutatom a vizsgálatom elméleti háttérét és alapjait, majd közlöm a feladatlapon szereplő angolra fordítandó magyar mondatokat, mindegyikhez magyarázatot fűzve arra vonatkozóan, mi indokolta az adott nyelvtani szerkezet bekerülését a vizsgálatba. Végül osztályozom a vizsgálat során produkált hibatípusokat, majd az előzőekben kapott eredményeket összevetem a második, szóbeli felmérés adataival.

2. A kontrasztív hibaelemzés kialakulása

Az idegennyelv-elsajátítás kutatása az 1960-as évektől kezdve tekinthető önálló, rendszerezett tudományágnak. Ezt megelőzően az ötvenes években a kontrasztív elemzés volt uralkodó, ám ezt a megközelítést később számos kritika érte, eredeti módszerei pedig meghaladottá váltak, de mint azt a későbbiekben is kifejtem, a kontrasztív eljárások részét képezik újabb kutatási módszereknek is. Kontrasztív elemzésen alapuló kutatási irány például az anyanyelv hatásának vizsgálata az idegennyelv-elsajátítás folyamatában, de remekül együtt tud működni a hibaelemzéssel is, amely a hetvenes években váltotta fel a kontrasztív analízist. Ennek az együttműködésnek az eredménye egy olyan irányzat, amelyben a két módszer kölcsönösen segíti és kiegészíti egymást, ezt kontrasztív hibaelemzésnek nevezzük. A továbbiakban ezeket a megközelítéseket mutatom be, kitérve főbb képviselőikre és módszereikre.

2.1. A kontrasztív elemzés (contrastive analysis)

Az 1950-es években kialakult irányzat megalkotója ROBERT LADO, aki *Linguistics across cultures* (1957) című munkájával rakta le a kontrasztív nyelvészet alapköveit. Feltevése alapvetően az volt, hogy ha elvégezzük az anyanyelv és a célnyelv szisztematikus összehasonlítását, meg tudjuk jósolni, melyek azok az idegen nyelvi elemek, amelyeknek elsajátítása leginkább nehézséget okoz majd a tanulás során. A kontrasztív elemzés (a következőkben: KE) a strukturalista nyelvészet módszertanát követi, és alulról fölfelé haladva, szintenként vizsgálja a nyelveket: fonológia, morfológia, szintaxis (a szókinés és szövegtan összevetése nem jellemző). A vizsgálatot követően párhuzamba állítja a cél- és az anyanyelvet, majd levonja a következtetéseket a különbségekre és hasonlóságokra vonatkozólag. Az egyes szintek vizsgálatával és egybevetésével a szemlélet képviselői nem egyforma mértékben foglalkoztak, ezt a jelenséget pedig később többen is kifogásolták, például DRESSLER (1972), aki egy német nyelvű előadásában nehezményezi azt, hogy a kontrasztív nyelvészet általában megreked a mondatok szintjén. BANÓ (1972) szerint pedig az kifogásolható, hogy a lexikai kontrasztivitás vizsgálata nem kap elég teret a szakirodalomban. LADO azonban nem csupán a nyelvek belső szerkezetét vizsgálja és veti össze, ezen túl az anyanyelvi és célnyelvi kultúra szisztematikus összehasonlítására is törekszik, mivel úgy véli, ez is hozzájárulhat a nyelvi formák könnyebb vagy nehezebb

elsajátításához. A KE tulajdonképpen itt kapcsolódik a behaviorista felfogáshoz, mely szerint a nyelvtanulás nagyban összefügg a szokások kialakulásával. A KE alaphipotézise tehát LADOTól ered: a nyelvtanulók könnyebben sajátítják el azokat a nyelvi elemeket, amelyek az anyanyelvben és a célnyelvben megegyeznek, és valamivel nehezebben azokat, amelyek különbséget mutatnak. LADO azonban mindezt kiegészíti azzal, hogy valójában a nyelvtanulás során legnehezebb dolgunk a nyelvi elemeknek azon halmazával lehet, amelyek esetében a két nyelv összevetése során részleges átfedéseket találunk.

Az 1970-es évekre a kontrasztív nyelvészet valódi tudománnyá vált azáltal, hogy kiterjesztette kapcsolatait más tudományágak felé. DEZSŐ LÁSZLÓ és WILLIAM NEMSER (1972) kifejtették, hogy a kontrasztív nyelvészet problémái a nyelvtipológiával is érintkeznek, illetve az ezen a területen zajló vizsgálatok jelentősek lehetnek az általános nyelvelmélet és a nyelvészet idegennyelv-oktatásban betöltött szerepe szempontjából is. Ők elsősorban egy elméleti célt neveztek meg, melynek lényege az volt, hogy a kontrasztív elemzések eredménye nyomán meg lehessen fogalmazni azokat az elveket, amelyek segítségével megmagyarázhatók az idegen nyelv elsajátításának sajátosságai. Úgy vélték, a KE leginkább az oktatás szolgálatába állítható, segítséget nyújthat a tananyag programozásakor, a tankönyvek írásakor, és abban is, hogy az oktatók eredményesebb tanítási stratégiákat dolgozzanak ki.

A KE alapvetően két részre bontható. Az egyik az elméleti kontrasztív elemzés, amely nem kíván az idegennyelv-oktatás szolgálatába szegődni, tisztán nyelvtipológiai, areális nyelvészeti célokat követ. Az alkalmazott kontrasztív elemzés ezzel szemben beépül a nyelvoktatás eszközeibe, túllépve a KE valódi célján és szándékán, amely eredetileg csak két nyelv szisztematikus összevetése lenne (BUDAI 2010: 166). Az alkalmazott kontrasztív elemzés azonban tulajdonképpen csak a kontrasztív hibaelemzésbe beépülve működik, amely irányzatról a későbbiekben írok.

A KE működésének megismeréséhez elengedhetetlen a *t r a n s z f e r* fogalmának magyarázata. Ennek lényege, hogy az előfeltevések alapján az anyanyelvvvel elsajátított szokások megjelennek az idegen nyelvi viselkedésben. A pozitív transzfer az a jelenség, amikor az adott szerkezet mindkét nyelven helyes (pl. a magyar rag és angol előljáró esetében: hisz valamib**en** – believe **in** something). A negatív transzfer akkor jelenik meg, amikor az átvitt struktúra agrammatikus az idegen nyelven (pl. meghal valamilyen betegség**ben** – die **in** an illness /helyesen: die **of** an illness/). Az elmélet képviselői szerint nagyrészt a negatív transzfer felelős a hibákért. A KE elméletén belül kialakult a gyenge és az erős álláspont. Az erős szerint minden hiba előre megjósolható a KE-n keresztül, tehát ha

elvégezzük két nyelv kontrasztív összevetését, tulajdonképpen előrevetíthetjük, melyek lesznek azok a tipikus hibák, amiket a nyelvtanulók ejtenek majd. A gyenge álláspont viszont úgy véli, a ténylegesen tapasztalt hibák jelentős része csak utólag magyarázható kontrasztív keretben, és ezzel a KE elméletének ezen ága tulajdonképpen a hibaelemzés előfutárává válik (KOVÁCS 2014: 578).

2.2. A hibaelemzés (error analysis)

A 70-es évekre a kontrasztív elemzés módszertanát egy új szemlélet, a hibaelemzés (a következőkben: HE) váltotta fel, illetve szorította háttérbe. Ez a módszer már nem csupán elméleti síkon mozgott, és a KE-től eltérően nem idealizált anyanyelvi beszélők és nyelvtanulók által produkált jellegzetességekre támaszkodott, hanem empirikus kutatásokon alapult. Jelentős szemléletbeli különbség a KE-hez képest, hogy a HE a belső kreatív képességekre koncentrál, képviselői szerint ugyanis ez az, aminek segítségével a tanuló megkonstruálja nyelvi tudásrendszerét.

A hibaelemzés standard kutatási eljárásának lépéseit ROD ELLIS (1994) vázolta fel *The study of second language acquisition* címet viselő művében. A lépések az általa felállított sorrendben a következők: (1) nyelvtanulói beszédminta gyűjtése, (2) hibák azonosítása, (3) hibák leírása, (4) hibák magyarázata, (5) hibák súlyossága szerinti értékelése. Szintén ELLIS hívja fel a figyelmet egy olyan differenciára, ami a HE módszertanának alapvető fontosságú része. Úgy véli, meg kell különböztetnünk a hibákat (errors) és tévedéseket (mistakes). Előbbiek állandóak, és valamilyen rossz berögződésből fakadnak, míg utóbbiak a performancia során jelentkező zavarokból adódnak, tehát ténylegesen csak tévesztések, szemben a folyamatosan produkált hibákkal. A tévesztések éppen ezért nem is képezik részét a HE-nek, ezeket ki lehet zárni a vizsgálatból.

A hibák elkülönítésére ezen kívül még egy szempontunk van, megkülönböztetünk ugyanis intralingvális és interlingvális hibákat. Az interlingvális hibák létrejöttére az anyanyelv van hatással, míg az intralingvális hibák az anyanyelvtől függetlenek, és a célnyelv tulajdonságaiból fakadnak. Ugyanazon célnyelv elsajátításával foglalkozó, de más anyanyelvi alappal rendelkező tanulóknál ugyanazokat az intralingvális hibákat fedezhetjük fel, aminek magyarázata, hogy némelyik hibatípus tényleg az adott célnyelv valamely tulajdonsága (grammatikája, szókészlete stb.) miatt válik jellemzővé. JACK C. RICHARDS arra keresi a választ, hogy melyek azok a hibatípusok, amelyek nem egy másik nyelv hatására keletkeznek, tehát intralingválisak és a tanuló előrehaladásával kapcsolatosak. Az intralingvális hibákból a

szabálytanulás általános jellemzőit állapítja meg, melyek a következők lehetnek: (1) téves általánosítás (már eleve ismert jelenségek alkalmazása új helyzetekben, ami lehet segítő, de ugyanakkor téves is), (2) a szabályok korlátainak nem ismerése (egy már korábban elsajátított szabály analógiás alkalmazása egy olyan új helyzetben, amely nem feltétlenül indokolja ugyanannak a szabálynak a használatát), (3) a szabályok nem teljes alkalmazása, (4) téves fogalmak alkotása.

Néhány fontos fogalommal a HE módszerének tanulmányozása során is meg kell ismerkednünk. Az egyik ilyen az *internyelv* fogalma: a nyelvelsajátítás során a tanuló ugyanis önálló nyelvi rendszert alkot, melyet köztes nyelvnek (internyelvnek) szokás nevezni. Ez az anyanyelvtől és a célnyelvtől is különbözik, és összetett rendszert alkot, amely számos elemből áll, melyek közül vannak, amik az anyanyelvből, mások pedig a célnyelvből származnak, de olyan elemeket is tartalmazhat, amelyek egyik nyelvben sem lelhetőek fel. Miközben zajlik a nyelvelsajátítás, ez a köztes nyelv folyamatos változásban van. Az internyelv mára az idegennyelv-elsajátítás egyik legfontosabb fogalmi bázisa lett. A másik fontos fogalom, amit a HE kapcsán meg kell említeni, a *fossilizáció*: ez az a jelenség, amikor egy célnyelvtől eltérő nyelvi forma vagy szabály a nyelvet tanuló internyelv rendszerében véglegesen rögzül. Ezek a fossilizálódott elemek minden további célnyelvi input vagy nyelvi képzés dacára megmaradnak. Éppen emiatt nem állíthatjuk, hogy a célnyelvvel való kapcsolat minden esetben a célnyelvi normához való folyamatos közeledést vált ki az internyelvben, ugyanis a rögzült elemek nem mutatnak változást (KOVÁCS 2014: 579–581).

CORDER (1973) szerint valójában a köztes nyelv és annak célnyelvi megfelelője között kell feltárnunk a különbségeket. Ezeket az internyelv és célnyelv közötti eltéréseket négy kategóriába sorolja, ezáltal négy fő hibatípust különít el: (1) kihagyás (omission), (2) hozzáadás (addition), (3) helytelen választás (wrong selection), (4) helytelen szórend vagy sorrend (misordering). A következő lépésben CORDER ezeket a hibatípusokat levetíti a különböző nyelvi egységekre: a fonológiára, grammatikára és lexikára. Vannak olyan hibás szerkezetek is, amelyeket nem lehet csak egy kategóriába besorolni, illetve akár olyanok is, amelyek mind a négy típusba beillenek. Hogyha a hibák miéértjére keressük a választ, akkor a hibaelemzés kapcsolatba léphet a pszicholingvisztikával és/vagy a nyelvtanulás elméletével. Ezen túl a tanulók közötti egyéni különbségekre is rámutat, hiszen nem mindenki rendelkezik ugyanolyan intelligenciával, emlékezőtehetséggel, vagy motivációval, ezen kívül megemlíti a pillanatnyi állapot jelentőségét is (fáradtság, zaklatottság stb.).

2.3. A kontrasztív hibaelemzés módszerei és ezek felhasználása saját vizsgálatom során

CORDER arra hívta fel a figyelmet, hogy a HE kapcsolatba léphet más területekkel (például a pszicholingvisztikával vagy pedagógiával) amennyiben a hibák okát kívánja feltárni a hibatípusok megnevezésén túl. Azt azonban nem említi, hogy lehetséges-e olyan eset, amikor a HE és a KE lépnek kapcsolatba egymással.

Ez utóbbi lehetőségről BUDAI LÁSZLÓ ejt szót. Az ő megfogalmazása szerint a KE és a HE külön is alkalmazhatóak, amennyiben a kontrasztív elemzés teljesen kívül marad a nyelvoktatáson, és a hibaelemzés ténylegesen csak hibajavításra szorítkozik. „Ha azonban a KE ténylegesen az idegennyelv-oktatást kívánja szolgálni, valahol találkoznia kell a HE-vel; a HE pedig, ha valóban elemzés akar lenni, nem kerülheti el a KE-t.” (BUDAI 2006: 6).

Szintén BUDAI határozza meg a kontrasztív hibaelemzés (a következőkben: KHE) lényeges jellemzőit: tulajdonképpen ez is a hibaelemzés egy formája, amely egy, a tanuló által ejtett hiba felismerésére, majd orvoslására szolgál, és szintén az idegennyelv-oktatás során lehet segítségünkre. A kontrasztív elemzést tulajdonképpen egyfajta oknyomozásra használja ez a módszer, hiszen azt feltételezi, hogy az ejtett hibák legnagyobb része az anyanyelvi és idegen nyelvi, illetve a célnyelven belüli szabályok összeütközésén alapul. A kontrasztív hibaelemzés célja tehát tulajdonképpen az, hogy tudatosabbá tegye az idegennyelv-oktatást, még akkor is, ha közvetlenül nem tud beépülni a taneszközökbe (mivel a Magyarországon használatos nyelvkönyvek többsége magyar nyelvterületen kívül készül el) (BUDAI 2006: 8–9).

A KHE szerves része az idegennyelv-oktatásnak, így összetevői közé tartozik a pedagógia is. A hiba okának feltárásakor az első út a KE-hez vezet, ugyanis a KHE feltételezése szerint a hibák legnagyobb számban az anyanyelvi és/vagy célnyelvi interferenciából fakadnak. A KHE továbbá fordulhat a pszichológiához is, ha a hiba nyelvi okain túl annak további forrásait is fel kívánja deríteni, illetve az is lehetséges, hogy az interferencián kívül más tényező okozza a hibát, ekkor a kontrasztív összevetést kikerülve azonnal segítségül hívhatóak a pszichológia vagy pedagógia módszerei. Fontos megjegyezni, hogy a KHE nem a KE által megjósolt hibalehetőségeket kontrollálja, hanem a ténylegesen megjelenő hibákat elemzi. Nem zárkózik el ugyan a hipotézisektől, magasabb szintű általánosításoktól, konklúzióktól, de nem reméli azt sem, hogy a módszerek által megtudjuk, mi játszódik le az elménkben, amikor idegen nyelvet tanulunk, vagy ezen kommunikálunk. Valójában a KHE-t a tanárok és tanulók végzik, hiszen ők az idegennyelv-oktatás legérdekeltőbb résztvevői (BUDAI 2010: 175–176).

Saját vizsgálatom során én is a kontrasztív hibaelemzés módszereit használom fel, illetve ezekből merítem az ötleteimet. A vizsgálati személyek olyan általános iskolás (7. osztályos) diákok, akiknek anyanyelve kivétel nélkül a magyar, az angol nyelv elsajátítását pedig iskolai keretek között kezdték meg azonos időben (2. osztályban). Az általam végzett kontrasztív vizsgálat tehát a magyar és az angol nyelvre irányul. Hogy minél mélyebb elemzésre legyen lehetőségem, az átfogó, ám felszínesebb vizsgálatot feláldozva egy bizonyos területet választottam ki, amelyen a két nyelv összevető analizisét elvégzem, így vizsgálatom a két nyelv nyelvtipológiai különbségeiből fakadó morfológiai eltérésekre irányul. Feltételezem, hogy ezek a differenciák vagy éppen hasonlóságok hatással vannak arra, hogy mennyire tipikusan fordul elő egy-egy hibatípus a nyelvtanulóknál. A részletes összevető elemzést a következő fejezetben végzem el. A vizsgált személyek által produkált hibákat a hibaelemzés módszerei segítségével vizsgálom, kategóriákba sorolom.

3. Az angol és magyar nyelv kontrasztív összevetése a morfológiai tipológia alapján

3.1. Példák a kontrasztív elemzésre a nyelv különböző szintjein

Ahogy az már a korábbi fejezetből kiderült, kontrasztív összevetést a nyelv minden szintjén végezhetünk. BUDAI (2010) a fonetikai-fonológiai, grammatikai, lexikai és a társalgási rutinok terén megjelenő hasonlóság és különbség típusainak bemutatását végzi el saját, magyar–angol példáival illusztrálva.

A fonéma rendszerek összehasonlításakor a különbségeknek két típusával találkozhatunk: (1) vannak hasonló fonémák, de az egyik nyelvből hiányzik a másik nyelv részben megegyező egy vagy több fonémájának az allofónja (2) az egyik nyelvből hiányzik a másik nyelv egy vagy több fonémája. Ez a két különbség is lehet nehézségek okozója, főként akkor, ha hangkapcsolatokról vagy hangváltásokról van szó. Ha magyar–angol viszonylatban akarjuk vizsgálni a hangokkal kapcsolatos problémákat, azt vehetjük észre, hogy leginkább az angol nyelv szokatlan hangsúlyai, ritmusa és intonációja azok, amik nehézséget okozhatnak a magyar anyanyelvű tanuló számára a percepcióban és a produkcióban egyaránt (BUDAI 2010: 127).

A LADO (1957) által megnevezett grammatikai kontrasztokat BUDAI (2002) magyar–angol példákkal illusztrálta:

1. Nem ugyanaz a funkcionális szó:

Nagyon el vagyok foglalva ebben a pillanatban. (Mutató névmás)

I'm very busy at the moment. (Határozott névelő)

2. Nem azonos a szórend

elég jó / good enough

3. Nem azonos a formák korrelációja (ezt a kontraszt típust nem lehet magyar–angol viszonylatban értelmezni)

4. Szórend az egyik nyelvben, intonáció a másikban

A magyarban a kijelentő mondatokat és az eldöntendő kérdéseket csak az intonáció különbözteti meg egymástól. Az angolban az intonáción kívül a szórend is más egy eldöntendő kérdés esetén, és még egy funkcionális szót is betold a mondatba: His friend was ill/ Was his friend ill?

5. Szórend az egyik nyelvben és funkcionális szó a másikban (ezt a kontraszt típust nem lehet magyar–angol viszonylatban értelmezni)

6. Szórend az egyik nyelvben és toldalék a másikban

Tárgyraggal: Levelt írok.

I'm writing a letter. (Tárgy az ige/állítmány után)

7. Funkcionális szó az egyik nyelvben és toldalék a másikban: Jellegzetes különbség a magyar és angol között, például (a) határozórag a magyarban és előjárószó az angolban, (b) birtokos személyjel a magyarban és birtokos névmás az angolban: a szobámban / in my room

8. Különbségek a két nyelv grammatikai eszközeinek jelentésében. Az angolban és magyarban például a határozott névelő jelentése tér el egymástól:

Szeretem a kávét. (A határozott névelőnek általánosító szerepe van)

I like the coffee. (A határozott névelő meghatározó jelentése)

9. A disztribúciók különbsége

A fiúk – boys vagy könyvek – books stb. mindkét nyelvben helyes többes számú elemek. A következő szerkezetekben ugyancsak helyesen használjuk őket így: jó fiúk/könyvek – good boys/books. Kettő vagy nagyobb szám esetén azonban bizonyos névmások után már csak az angolban kerülnek a megszámlálható főnevek többes számba. A többes számú főnevek eloszlása/disztribúciója tehát nem egyezik meg a két nyelvben.

STOCKWELL (1965) a mondatok összetevőire is vonatkoztatva állít fel kategóriákat két nyelv összevető tanulmányozásához. Ezeket a típusokat BUDAI szintén saját példákon keresztül mutatja be:

1. A célnyelv összehasonlító jelensége hiányzik az anyanyelvből:

A szülei Ø betegek. / His parents are ill. (A magyarban a létige zéró alakban van, de a volt, lesz, lenne halmazznak eleme lehet)

2. Funkcionális/szemantikai hasonlóság strukturális különbséggel:

a kertben játszó gyerekek / the children playing in the garden

3. Az anyanyelv összehasonlítandó jelensége hiányzik a célnyelvből:

a kertben lévő fák / the trees Ø in the garden

4. Hasonló struktúrák eltérő funkcióval/ jelentéssel:

Hol van a fekete macska? (Alany) / When did you see the black cat? (Tárgy)

5. Strukturális és funkcionális/szemantikai hasonlóság:

A zöld angol könyv az enyém. / The green English book is mine.

Szintén LADO vázolja a lexikai egységek hasonlóságait és különbségeit, amelyeket ismét BUDAI egészít ki magyar–angol példákkal:

1. Hasonló forma és hasonló jelentés:

A rádióban hallottam. / I've heard it on the radio.

2. Hasonló forma, de különböző jelentés:

Jó kávét főznek az eszpresszóban. / Two espressos (= erős kávé) please.

3. Hasonló (néhány) jelentés, de különböző forma:

A macska szereti a tejet. / Cats like milk.

4. Különbőség a formában és a jelentésben:

A rendelője a földszinten van. / His office is on the first floor.

5. Különböző típusú szerkezet:

Szeretek esténként sétálni. / I like to have a walk in the evenings.

6. Hasonló elsődleges jelentés, de különböző konnotáció:

Ez egy francia levél. / This is a French letter. (A 'French letter' kifejezés egyben óvszert is jelent.)

7. Hasonló jelentés, de különböző megszorítások a földrajzi disztribúció szerint:

Vett egy új teherautót. / He's bought a new lorry (GB) / truck (US)

A lexikai kontrasztokkal továbbá BANÓ ISTVÁN (1971) is foglalkozik, aki orosz–magyar példákon keresztül mutatja be a lexikai kontrasztok fajtáit.

Ahogy az már korábban szóba került, LADO a nyelvek belső struktúráján túl az anyanyelvi és célnyelvi *k u l t ú r a* összehasonlítására is törekedett. Ennek során a nyelvi formát, jelentést (pragmatikai értelemben véve) és a disztribúciót (a rutinok szituációkhoz kötött eloszlását) tekintette elemzése szempontjainak. A rutinok különbségeinek három típusát sorolja fel (melyeket BUDAI magyar–angol példáin keresztül ismertetek):

1. Azonos forma, különböző jelentés

Gyere be! / Jöjjön be! (Kérés vagy parancs) / Come in! (Engedély kopogáskor)

2. Azonos jelentés, különböző forma:

Amikor átnyújtunk valakinek valamit: Tessék! / Here you are.

3. Azonos jelentés, különböző disztribúció:

A brit angolban a címzett számára kellemetlen esemény előtt:

Elnézést. / Excuse me.

A brit angolban a címzett számára kellemetlen esemény után:

Elnézést! / Sorry.

3.2. Hasonlóságok és különbségek a morfémák szintjén

A morfológiai tipológiát tekintve, a jól ismert négyes felosztás alapján az angol és a magyar nyelv első ránézésre közel sem esnek egy kategóriába. A szigorú besorolásokat követve azt láthatjuk, hogy a magyar nyelv az agglutináló, míg az angol a flektáló nyelvek közé tartozik. H. VARGA GYULA meghatározása szerint az *a g g l u t i n á l ó*, más néven toldalékoló vagy ragasztó nyelvekre jellemző az igen gazdag alaktani rendszer, illetve a számos toldalékmorféma megjelenése. Egy-egy szó több morfémából is állhat, azonban ezeknek határai világosan elkülöníthetőek. A *f l e k t á l ó* nyelvekre ezzel szemben inkább az jellemző, hogy a grammatikai funkciókat a tőváltozás fejezi ki, és nem igazán a toldalékok bírnak ezzel a szereppel. Ez azt eredményezi, hogy ezekben a nyelvekben többféle ige-, illetve névszóragozás is előfordul (H. VARGA 2011: 25). Ha jobban szemügyre vesszük a jelen esetben vizsgált két nyelvet, tehát az angolt és a magyart, észrevevesszük, hogy ez a fajta skatulyába helyezés közel sem ad pontos képet a nyelvek morfológiai felépítéséről. A magyar nyelvben is előfordul ugyanis, hogy flektáló sajátosságokat mutat, és az angol nyelvre pedig igencsak jellemzőek az izoláló tulajdonságok.

A következőkben szófajok szerint csoportosítva listázom az angol és magyar nyelvtan azon különbségeit, amelyek a morfológiai tipológiai sajátosságokból fakadnak. Az angol nyelvű példák és meghatározások az *Oxford Angol Nyelvtan* című gyakorlókönyvből származnak (COE–HARRISON–PATTERSON 2008).

3.2.1. Az igék

Az *i g é k* esetében a leginkább szembetűnő különbség az igeidők kapcsán figyelhető meg. A nyelvtanulók számára az első számú nehézség az lehet, hogy míg a mai magyar nyelvben mindössze három igeidőt különböztetünk meg, addig az angolban ennek a négyszeresét. Az általunk használt múlt, jelen és jövő időnek az angol nyelvben is megvan a megfelelő párja, azonban ezen felül még akadnak olyan igeidők is, amelyek kifejezésére nekünk nem állnak rendelkezésünkre külön szerkezetek.

A *jelen idő (Present Simple)* a magyar nyelvben csak egy formában létezik, az angolban viszont ismerünk egy úgynevezett *folymatos jelent (Present Continuous)*, amelynek a magyarban nincsen konkrét megfelelője, az angolban viszont ennek használata más jelentést adhat a jelen idejű mondatnak. Az egyszerű jelennel az angolban általános igazságokat fejezünk ki, tehát ha például azt a mondatot halljuk, hogy „*Anna speaks good Spanish*”, ez

azt jelenti, hogy „Anna tud spanyolul” (nem pedig azt, hogy éppen most beszél ezen a nyelven). Ezzel szemben az „*Anna is busy, she is speaking on the phone.*” mondatban az aláhúzott résszel (amely a folyamatos jelen idejű szerkezetet jelöli) azt fejezzük ki, hogy Anna a beszéd pillanatában éppen telefonál. A folyamatos jelent tehát akkor használjuk, ha valamilyen átmeneti, meghatározott ideig tartó cselekvésről van szó.

Az egyszerű múlt idő (*Past Simple*) ragja a magyarban a *-t* vagy *-tt* (pontosabban *-ott*, *-ett*, *-ött*), az angolban pedig a *-d* vagy *-ed*. A változatok mindkét nyelvben attól függenek, hogy az adott ige töve mássalhangzóra vagy magánhangzóra végződik-e, a magyarban pedig a kötőhangzó a *-tt* előtt az igető hangalakjának függvényében alakul. Mindkét nyelvben találhatunk rendhagyó formákat, a magyarban a legjelentősebb ezek közül a *megy-ment*, illetve a *van-volt* alakok, valamint az *eszik* és *iszik* igék múlt idejű alakjai, amelyek *evett* és *ivott* formában jelennek meg. Ezekben az esetekben nem az alap igetőhöz kapcsolódik a múlt idő jele, hanem egy megváltozott tőhöz. Az angolban a rendhagyó igéknek egy egész listáját olvashatjuk a nyelvtani gyakorlókönyvekben. Többek között ezen igék rendhagyó múlt idejű alakján keresztül figyelhető meg az angol nyelv flektáló sajátossága, ugyanis például a *sing-sang-sung*, valamint a *drink-drank-drunk* típusú igék esetében a töváltás fejezi ki a nyelvtani funkciót, jelen esetben a múlt időt. Vannak azonban olyan igék is, ahol a rendhagyóság éppen abból adódik, hogy a múlt idejű alak nem különbözik a jelen idejű formától, ezt figyelhetjük meg többek között a *put-put-put* és a *let-let-let* igéknél is.

A *folyamatos múlt (Past Continuous)* a folyamatos jelenhez hasonlóan egyike azoknak az igeidőknek, amelyeknek a magyar nyelvben nincs konkrét megfelelője. Ezzel az alakkal olyan cselekvést fejezünk ki, amely a múlt egy adott időpontjában folyamatban volt, ahogyan azt láthatjuk a következő példamondatban is: „*When I walked into the room, Ann was writing postcards, and Keith was reading.*” A mondat fordítása magyarul így hangozhatna: „*Amikor beléptem a szobába, Ann éppen képeslapokat írt, Keith pedig éppen olvasott.*” Ann és Keith tehát a múltnak azon a pontján hajtották végre a cselekvésüket, amikor a beszélő belépett a szobába. Láthatjuk, hogy a magyarban ebben az esetben is egyszerű múlt idejű alakot használtunk, azt, hogy a cselekvés az adott időpontban zajlott, leginkább az *éppen* szóval tudjuk kifejezni, de ennek elhagyása is lehetséges.

A második, ehhez hasonlóan a magyarban meg nem jelenő igeidő a *Present Perfect*, amelynek nevét a magyar nyelven készült gyakorló tankönyvek többnyire nem fordítják le. Ezt az igeidőt akkor használjuk, amikor valamilyen múltbeli cselekvésről beszélünk anélkül, hogy a pontos időpontot megjelölnénk (az időpont ilyenkor nem lényeges, csak az, hogy a cselekvés végbement). Például: „*I have seen this film*” (Már láttam ezt a filmet). A másik

használati lehetősége az, amikor olyan múltbeli eseményről vagy cselekvésről beszélünk, amely nem rég ért véget, és számunkra fontos eredménye van. Például: „*She has left the company*” (Otthagytta a céget. – tehát többé már nem dolgozik ott).

A Present Perfect-nek a többi igeidőhöz hasonlóan szintén van egy folyamatos alakja is, melyet *Present Perfect Continuous*-ként emlegetnek a tankönyvek. Ezt az igeidőt akkor használjuk, ha valami a múltban kezdődött, és mostanáig tart. Például: „*I have been waiting for you for two hours*” (Két órája várok rád). Olyan cselekvést is kifejezhetünk vele, amely a beszéd pillanatáig tart, és magyarázatot ad valamire. Például: „*What a lovely smell! ~ Yes, I have been cooking.*” (Micsoda csodás illatok! ~ Igen, épp főztem).

Az előbbi példákban tehát olyan igeidőket láthattunk, amelyek a jelen és a múlt idő határán állnak. A *Past Perfect* igeidőnek szintén nincsen magyar megfelelője, ezt a szerkezetet akkor használjuk, ha valami a múltban egy másik eseményt megelőzően történt. Például: „*When he had finished his homework, he went to bed.*” (Amikor befejezte a házi feladatát, elment aludni). Láthatjuk, hogy azt az eseményt jelöltük a Past Perfect szerkezettel, amelyik időben korábban történt, a későbbi esemény jelölésére továbbra is az egyszerű múlt idejű alakot használjuk. Ennek az igeidőnek szintén van egy folyamatos alakja is, *Past Perfect Continuous* néven, amely olyan cselekvést jelöl, ami egy múltban történt esemény előtt hosszan tartott. Például: „*When the bus finally arrived, we had been waiting a long time.*” (Amikor végre megérkezett a busz, már hosszú ideje vártunk).

A *jövő idő* esetében hasonló a helyzet a magyarban, mint az előző két igeidőnél, ugyanis a mi nyelvünkben ebből is csak egy van. Jobban mondva két szerkezetet is használunk a kifejezésére, hiszen a *fog* segédigével és egyszerű jelen idő (és a megfelelő időhatározó) használatával is ki tudjuk fejezni a jövőben bekövetkező cselekvést vagy eseményt, esetleg szándékot. Az angolban a jövő idő kifejezésére számos lehetőségünk van, azonban mindegyik szerkezet más-más jelentésárnyalatot hordoz magán.

Az *egyszerű jelen idő (Future Simple)* használatával olyan dolgokat fejezhetünk ki, ami a jövőben szerintünk be fog következni, vagy aminek bekövetkezésében bízunk. Például: „*I think that in the future, everyone will have an electric car.*” (Úgy gondolom, a jövőben mindenkinek lesz majd egy elektromos autója). A *will* segédigével alkotunk jövő idejű mondatot akkor is, ha a beszéd pillanatában határozunk el valamit. Például, ha cseng a telefon, és valaki a szobában feláll, ezt mondva: „*I will answer it.*” (Majd én felveszem).

Ez utóbbi jelentésárnyalattal áll szemben a *be going to* szerkezet, amely szintén jövőre vonatkozó szándékot fejez ki, azzal a különbséggel, hogy ennek használata esetén előre megfontolt szándékról van szó. Például: „*I am going to clean my room this afternoon.*” (Ma

délután kitakarítom a szobámat). Ugyanezt a szerkezetet használjuk akkor is, ha valamit a rendelkezésünkre álló információ alapján megjósolunk. Például: „*Look at that blue sky! It is going to be a sunny day.*” (Nézd, milyen kék az ég! Ma napos időnk lesz.).

A jövő időt az angolban egyszerű vagy folyamatos jelen idő használatával is ki tudjuk fejezni. A folyamatos jelent azokban az esetekben használjuk jövő idő kifejezésére, amikor olyan dologról van szó, ami már korábban eldőlt. Például: „*I bought my ticket last week. I am flying home next week.*” (Múlt héten megvettem a jegyemet. Jövő héten repülök haza). Ha azonban olyan jövőbeli eseményről beszélünk, amely szándékunktól vagy elhatározásunktól függ, az egyszerű jelent használjuk. Például: „*Easter falls late next year.*” (Jövőre késői időpontra esik a húsvét).

A jövő időt további két szerkezettel is ki tudjuk fejezni az angol nyelvben. Az egyik a *Future Continuous*, tehát a folyamatos jelen. Ha ezt a szerkezetet használjuk, azzal azt fejezzük ki, hogy egy cselekvés a jövő egy adott pillanatában tartani fog. Például: „*If you get there at one o'clock, they will be having lunch.*” (Hogyha holnap egyre érsz oda, épp ebédelni fognak).

A *Future perfect* a jövő egy adott pillanatáig befejeződött cselekvést jelöl. Például: „*They will have finished all the work by the end of the week.*” (A hét végére az összes munkát be fogják fejezni). A *Future Perfect Continuous* szerkezet pedig a jövő egy adott pillanatában megkezdett, és az említett időpontban még tartó cselekvést fejez ki. Például: „*If we get there at ten o'clock, the others will have been waiting for an hour.*” (Hogyha tíz órára érünk oda, addigra a többiek már egy órája várnak majd).

Az igék esetében a birtoklás kifejezése az, amely szintén jól mutatja az angol izoláló és a magyar ragasztó tulajdonságait. Az angolban ennek kifejezése a *have* és a *have got* szerkezetekkel történik elsősorban. Például: „*Jane has a brother and a sister.*” (Jane-nek van egy bátyja és egy nővére). Láthatjuk, hogy míg a magyar mondatban birtokos személyragot kapnak a birtokolt főnevek, illetve a birtokló személy is megkapja a *-nak/-nek* ragot, addig az angolban egyik helyen sem látunk toldalékot a mondatban.

Szintén birtoklást fejezhetünk ki az *of* szerkezettel. Például: „*The house of Jenny*” (Jenny háza). Az előzőekhez hasonlóan itt is láthatjuk, hogy a *háza* alakban a birtoklás kifejezéseként ragot használunk a magyar nyelvben. Van azonban példánk arra is, amikor az angol is használ toldalékot. Például: „*Jenny's house*”. Ennek a példának a jelentése megegyezik az előző mondatéval, csupán a birtoklásra használt szerkezet más. Bár itt is csak a birtokost kifejező főnév kapja meg a végződést, a birtokolt dolog továbbra is jelöletlen marad.

A következő szembetűnő különbség, amely szintén a két nyelv agglutináló–izoláló szembenállását mutatja, az igemódokban keresendő. A feltételes és felszólító mód esetében is hasonló következtetésekre jutunk, mint a birtokos szerkezeteknél.

A felszólító módot az angol az ige *to* nélküli alakjával fejezi ki minden számban és személyben. A felszólító mód így tehát egyetlen szóból, az igéből áll, de a felszólító mondat természetesen kiegészülhet még további szavakkal is. Például: „*Come in. Have a cup of tea.*” (Gyere be! Igyál egy csésze teát!). A magyar nyelvben a felszólító mód jele alapvetően a -j (például a következő igékben: aludj, tanuljon, ugorjak, küldje, várjon stb.), de ez gyakran hasonul az ige tövének utolsó mássalhangzójához, méghozzá az -s, -sz, -z, -dz végződésűeknél (például: olvasson, nézzétek, játsszunk, eddzenek stb.). A változatlan tövű, -t végű igék esetében a felszólító mód jele -s-re változik (például: tartson, készítse, fussatok stb.). Az -sz-t végű igék esetében -sz-re módosul (például: válassz). Az sz/v típusú igéknél -gy végződést találunk ezeknek a felszólító módjában (például: egyek, igyak, tegye, legyen stb.), a hisz ige esetében pedig higgye alakra módosul.

A feltételes mód jele a magyarban általában a -na/-ne/-ná/-né, attól függően, hogy milyen hangrendű igéhez kapcsolódik a toldalék. (például: adnék, aludna, enne, mennénk, tudnám stb.). Ez a jeltípus csupán annyi változatosságot mutat még, hogy a két mássalhangzóra, vagy a magánhangzó + -t kombinációra végződő igék esetében az -ana/-ene vagy az -aná/-ené forma valósul meg (például: állítana, bocsátanád, festenétek, fűtenénk stb.). Az angolban nincs külön jele a feltételes módnak, amelyet az igéhez kapcsolhatnánk. Ebben a nyelvben a feltételes szerkezetet három különböző mondatípussal, ezen kívül pedig az *if* kötőszóval fejezhetjük ki. Az első típusra példa az „*I feel bad, if I eat too much.*” (Hogyha sokat eszem, rosszul érzem magam) mondat. Ez a típus egyszerű jelen időt használ mindkét tagmondatban, segítségével olyan eseményt vagy cselekvést fejezünk ki, amely a mellékmondatban (*if* kezdetű mondatban) szereplő feltételnek mindig megfelel (Tehát: Ha sokat eszem, mindig rosszul érzem magam). A második típus a mellékmondatban továbbra is jelen időt, a másik tagmondatban viszont jövő időt használ. Például: „*If I am late, she will be angry.*” (Ha elkések, mérges lesz). Ezt a szerkezetet akkor használjuk, ha a cselekvés vagy esemény a mellékmondatban szereplő feltétel teljesülésekor meg fog történni. Ehhez a típushoz tartozik a „*Ha a helyedben lennék...*” kifejezés angol megfelelője, az „*If I were you...*” szerkezet is. A harmadik típust akkor használjuk, ha az említett cselekvés vagy esemény már nem történhet meg, de elképzeljük, mi lett volna, ha megtörténik. Például: „*If I*

had heard my alarm clock, I would have arrived on time.” (Ha hallottam volna az ébresztőórát, időben érkeztem volna).

Az igéknél az igeidőkön, igemódokon és a birtoklást kifejező szerkezeteken kívül a személyragozás kérdése válik időnként nehézség okozójává a nyelvtanulóknál. Ez azonban az angol nyelv esetében könnyebbé mutat a többi nyelvhez képest, ugyanis az angol nem használ személyragozást, csupán egyes szám harmadik személyben kap az igető egy -s toldalékot.

3.2.2. A főnevek

A főnevek esetében a magyar agglutináló és az angol izoláló sajátosságaiból fakadhatnak eltérések a nyelvtani szerkezetekben. A magyar ragasztó nyelv, így a szótőhöz sok esetben ragot rendel, ha valamilyen hely- vagy időviszonyt szeretne kifejezni. Az angolt alapvetően flektáló nyelvként tartják számon, de izoláló tulajdonsága rendkívül jól megmutatkozik, amikor ezeknek a viszonyoknak a jelölésére minden esetben külön morfémát használ (ezeket nevezzük előjárószóknak).

A következő példákon keresztül az angolban helyet jelölő előjárósók, illetve az azoknak megfelelő magyar toldalékok különbségét láthatjuk:

There is a woman *in* the phone box. (Egy nő van a telefonfülkében.)

The people are *on* the pavement. (Az emberek a járdán állnak.)

Az időt jelölő előjárósók esetében is megfigyelhető ez a különbség a következő példapárok esetében:

in 1542 (1542-ben)

at three o'clock (3 órakor)

in April (áprilisban)

on Wednesday (szerdán)

The museum is open *from* 10 a.m. *to* 6 p.m. (A múzeum reggel 10-től este 6-ig van nyitva.)

Vannak azonban olyan esetek is, amikor az angol és a magyar is külön morfémával fejezi ki a helyviszonyt. A magyarban ezeket névutóknak hívjuk. A következő mondatokban erre láthatunk példákat:

There is a clock *above* the cinema entrance. (Van egy óra a mozi bejárata fölött.)

The cinema entrance is *under* the clock. (A mozi bejárata az óra *alatt* van.)

The bank is *next to* the cinema. (A bank a mozi *mellett* van.)

The phone box is *opposite* the cinema. (A telefonfülke a mozival *szemben* van.)

The bank is *between* the cinema and the café. (A bank a mozi és a kávézó *közt* van.)

There is a hill *behind* the town. (Van egy domb a város *mögött*.)

The car is *in front of* the bank. (A bank *előtt* áll egy autó.)

Ezekből a példákból is látszik, hogy a magyar nyelvnek is vannak izoláló tulajdonságai, ugyanis bőven akadnak olyan helyviszonyok, amelyeket nyelvünk külön morféma segítségével, tehát névutóval fejez ki.

A főnevek esetében találhatunk további eltéréseket is a két nyelv között a többes számú alakok létrehozásában. Az angol itt is mutat agglutináló sajátosságot azáltal, hogy a többes szám jele ebben a nyelvben általában az *-s* (cups, cats, students stb.), illetve *-s*, *-ss*, *-sh*, *-ch*, *-x*, valamint egyes *-o*-ra végződő főnevek esetében a hangzás megkönnyítése érdekében az *-es* végződés jelöli a többes számot (bluses, wishes, kisses, boxes, potatoes stb.). A magyarban ennek a jele a *-k*, de itt is pontosítanunk kell, hiszen a mássalhangzóra végződő főnevek esetében itt is a szó hangrendjének megfelelő kötőhangzóval kapcsolódik a többes szám jele, így ez valójában *-ok*, *-ek*, *-ök* formákban realizálódhat. Az angolban a főneveknek ebben a tekintetben két csoportja különíthető el, vannak megszámlálhatóak és a megszámlálhatatlanok. Utóbbiakat nem tesszük többes számba (például: *water*, *bread*, *petrol*, *rain*, *tennis* sb.), illetve találhatunk olyan megszámlálhatatlan főnevet is, amelynek nincs egyes számú alakja, ezért alapvetően többes számban használjuk, ilyen a *news* (hírek) főnév.

3.2.3. A melléknevek

A melléknevek fokozását tekintve szintén mindkét nyelvben felfedezhetünk szabályosságot. Az angolban a középfok jele az *-er*, a felsőfok jele pedig a *the + -est*. A magyarban a középfokú melléknév a *-bb*, a felsőfokú pedig a *leg + -bb* jellel jön létre. Kivételek mindkét nyelvben akadnak, amelyek az angol és a magyar nyelv esetében is flektáló jellegzetességeket mutatnak. Az angolban kivételnek számít például a *good–better–the best*, a magyarban pedig például a *sok–több–legtöbb* fokozási sorrend.

Hasonlóságot mutat a magyar és angol nyelv között az, ahogyan a melléknevekből módhatározószókat képeznek, ugyanis ez mindkét esetben egy képzőelem a szótóhoz való hozzáragasztásával történik. A magyarban ez az *-an/-en* képző (a forma ismét a szótó hangalakjától függ), az angolban pedig a *-ly/ -lly* képzőt használhatjuk, attól függően, hogy a szótó magánhangzóra vagy mássalhangzóra végződik-e. A magyarból erre a jelenségre hozható példaként többek között a *gyors–gyorsan, szép–szépen, okos–okosan* stb. szópárok, az angoltól pedig az ugyanezekkel a jelentésekkel bíró *quick–quickly, beautiful–beautifully, smart–smartly* alakok. A magyarban ezek alól nincs kivétel, különösen nem olyan jellegű, amikor a melléknév és a határozószó alakja megegyezik egymással. Az angolban viszont találunk erre példát, így a *hard, fast, late* szavak esetében, amelyek egyszerre jelentik azt, hogy *nehéz, gyors* és *késő*, illetve azt is, hogy *nehezen, gyorsan* és *későn*. Ilyenkor a szövegkörnyezet az, ami segít eldönteni, éppen melyik funkciójában szerepel az adott szó. Ez utóbbi példasor az angol izoláló mivoltát erősíti, míg a képzett formák agglutináló vonást mutatnak. A melléknevek további képzési lehetőségeiről BUDAI LÁSZLÓ *Élő angol nyelvtan* című nyelvtani összefoglalójában olvashatunk (BUDAI 2007: 455–466).

4. Az angol-magyar fordítás elemzése a kontrasztív hibaelemzés módszerével

4.1. A vizsgálat alapjai

Vizsgálatom alapjául BUDAI LÁSZLÓ egy korábbi felmérése szolgált, melyet BÍRÓ ANETTEL közösen végeztek el. Az általa alkalmazott elemzésben egy száz pontból álló fordítási feladatot (magyarról angol nyelvre) oldott meg 58 személy, akik az egyik magyar egyetem nem angol szakos hallgatói voltak. Különböztek abban, hogy mennyi ideje tanulják a nyelvet (5–14 év), viszont mindegyikőjük egy közép- vagy felsőfokú nyelvvizsga bizonyítvánnyal rendelkezett angol nyelvből. BUDAI nem készített statisztikákat a hibákról, egyrészt azért, mert meglátása szerint ehhez nagyobb korpuszra lett volna szükség, másrészt pedig a vizsgált csoport nem volt homogén abban a tekintetben, hogy milyen mértékű nyelvi múlttal rendelkeznek az egyes tagjai. Ezen túl pedig úgy vélte, rontana a statisztika megbízhatóságán a tény, hogy egy tanuló nem minden körülmények között ugyanazt a hibát ejti. A tanulók jó megoldásait nem veszi figyelembe (annak ellenére, hogy ez a nézőpont is számos érdekes eredményt tartogathatna), és csak a hibákra koncentrált fejtegetése során (BUDAI 2010: 171–172).

Elemzésemhez Budai Lászlóhoz hasonlóan én is egy fordítási feladatsort készítettem. A feladatlap húsz mondatot tartalmazott, melyet egy debreceni általános iskola egyik osztályának 18 diákja oldott meg. A nagy adatmennyiségnél fontosabbnak tartottam azt, hogy egy olyan csoporton végezzem el a kísérletet, amelynek tagjai azonos ideje tanulják az angol nyelvet (ebben az esetben hetedik osztályos tanulók, akik öt éve tanulnak angolul), ráadásul ugyanazon tanórák keretében szerezték meg tudásukat. A nyelvtanulásnál közrejátszó egyéni tényezőket, mint például a nyelvérzéklet, a motivációt és a szintén lényeges faktorként emlegetett személyiséget nem vettem figyelembe az elemzésem során. A feladatlap elkészítése előtt informálódtam arról, hogy a vizsgálatban részt vevő diákok hol tartanak pontosan a tananyagban, melyek azok a nyelvtani szabályok, amelyeket már tanultak közösen. Csak olyan grammatikai szerkezeteket helyeztem el a fordításra kiadott mondatokban, amelyekről már volt szó az iskolai órák keretében. Az előző fejezetben végzett magyar–angol kontrasztív összevetés egyes pontjai szolgáltak alapul a mondatok létrehozásában. Ebben vizsgálatom eltérést mutat BUDAI felmérésétől, ugyanis ő előbb hozta létre a mondatokat, és

az ezekben ejtett hibákra utólag keresett magyarázatot egy-egy, a két nyelv közötti kontraszt típus segítségével.

BUDAI LÁSZLÓ a következő pontokban határozza meg a kontrasztív hibaelemzés lépéseit: (1) a hiba felismerése, (2) a hiba megjelölése vagy kijavítása, (3) a hiba lokalizálása a nyelvi rendszerben, (4) a kontraszt és a hiba típusának megnevezése, (5) a hiba nyelvi okának vagy okainak megnevezése, (6) a hiba egyéb okának vagy okainak valószínűsítése, (7) javaslat a hiba orvoslására (BUDAI 2010: 177). Vizsgálatom során ezeket a lépéseket követem az utolsó két pont kivételével, ugyanis célom kizárólag a nyelvi elemzés, ezen felül az egyéb pszichológiai és pedagógiai okok valószínűsítésére nem vállalkozom. Mivel a hibák orvoslása nagyrészt szintén a pedagógia feladata lenne, így dolgozatomban ezzel a kérdéssel sem foglalkozom. A hangsúlyt tehát a kontraszt és a hiba típusának megnevezésére helyezem a továbbiakban.

A hibákat a CORDER által létrehozott négyes felosztás szerint sorolom kategóriákba (ahogyan BUDAI is tette saját vizsgálatában). A fentebb már említett négy hibalehetőséget most hozzájuk fűzött magyarázattal együtt, BUDAI példáival szemléltetve mutatom be:

(1) Kihagyás (omission): valamilyen szükséges elem kihagyása a köztes nyelvi struktúrából. Például ha elmarad a mondatból az egyes szám első személyű alany. A helyes mondat: *I wish I could have travelled with you.* helytelenül így is hangozhat: **I wish travelled with you.*

(2) Hozzáadás (addition): valamilyen szükségtelen elem hozzáadása a köztes nyelvi struktúrához. Erre tipikusan több olyan példa is hozható, amely a magyar és az angol nyelv egyes szerkezeteinek differenciájából adódik. A magyar főmondatban például gyakran szerepel az utalószó vagy rámutatószó, és ez több esetben a tanuló angol nyelvi mondatában is megjelenik. Például az *Azt kérdezte, hogy elmennék-e vele a színházba...* (*He asked if I would go with him to the theatre...*) mondat helytelenül fordítva a következőképpen szerepelhet: **He asked that, would I go to the theatre with him...*

(3) Helytelen választás (wrong selection): a nyelvi struktúra egy bizonyos elemének, összetevőjének helytelen kiválasztása. Például az *I saw them crossing the street.* mondat helyett **I saw them, as they were going across the street.* Ez a hiba abból adódhat, hogy a nyelvtanuló nem mindig tudja, hogy egyes esetekben a ragozott igés és az igeneves mellékmondatok közül melyiket válassza. Az előbbi példában az igeneves mellékmondat lett volna a megfelelő választás, ennek ellenére a tanuló a ragozott igés változatot alkalmazta.

(4) Helytelen szórend vagy sorrend (misordering): a szószervezetek összetevőinek helytelen szórendje vagy a mondatrészek helytelen sorrendje. A magyar nyelvben például akárhány és akármilyen mondatrész szerepelhet az állítmány előtt, illetve a mondat magával

az állítmánnyal is kezdődhet, ez pedig számos hiba forrása lehet a köztes nyelvben. Például a helyes mondat: *In the nineteenth century a new means of transport developed.* helytelen verzióban: **In the nineteenth century developed a new means of transport.*

4.2. A vizsgálatban alkalmazott feladatsor

A következőkben bemutatom azt a húsz mondatot, amelyeket a tanulóknak le kellett fordítaniuk a felmérés során. A mondatok mellé a helyes megoldásokat is leírom (a későbbiekben látni fogjuk, hogy nem minden esetben csak egyetlen lehetséges fordítás létezik). Ezen kívül minden mondat esetében megmagyarázom, miért kerültek bele a tesztbe, és hogy melyik nyelvtani szabály vagy szerkezet ismeretét kívántam felmérni velük. A mondatok angol megfelelői BUDAI (2007, 2010) és COE–HARRISON–PATERSON (2008) köteteiből származnak. A szerzők nem minden esetben a teljes mondatot használták a nyelvtani szabályok szemléltetésére, előfordult, hogy egy-egy általuk példaként bemutatott szerkezetet magamtól foglaltam mondatba. A mondatok magyarra fordításait (amelyek a kiadott feladatlapon szerepeltek) néhány esetben szintén én magam végeztem el.

A feladat a következőképpen hangzott: „*Fordítsd le angolra a következő mondatokat! Lehetőleg mindenhová írd valamilyen megoldást! A teszt nem a tudásotokat méri fel, így nem számít, mennyit hibáztok, azt a megoldást írdjátok le, amit elsőre helyesnek gondoltok!*” Fontosnak tartottam kiemelni, hogy ez nem egyfajta dolgozat, és a diákok nem kapnak rá semmiféle értékelést, így a hibák száma (az ő szempontjukból) nem lényeges. Így kevésbé nehezedett rájuk olyan jellegű nyomás, ami esetleg befolyásolhatta volna a valós teljesítményüket. A húsz feladat megoldására összesen tizenöt percet kaptak, ami azt jelenti, hogy mondatonként átlagosan nem volt egészen egy percnyi gondolkodási idejük. Ezt az időintervallumot azért tartottam ideálisnak, mert a diákok így automatikus válaszokat adhattak.

A mondatok (angol fordítással és magyarázattal) a következők voltak:

1. Az édesapám minden reggel hatkor szokott felkelni. (*My father gets up at six every morning.*)

Az állandó, tartós cselekvés/szokások kifejezésére az angol egyszerű jelen időt használ. Ezen kívül az E/3 személyrag (-s) helyes alkalmazása is szükséges a mondat fordítása során.

2. Nem beszélek kínaiul. (*I don't speak Chinese.*)

Az általános igazság kifejezésére az angol szintén egyszerű jelen időt használ.

3. Láttam egy új házat a sarkon. (*I saw a new house on the corner.*)

A *see* ige rendhagyó múlt idejű alakjának megfelelő használata szükséges a feladat helyes megoldásához.

4. Nem tudok személyesen részt venni a gyűlésen, de küldök valakit. (*I can't personally attend the meeting, so I'll send someone.*)

A magyarban mindkét tagmondatban jelen időt használunk, de az angolban a második tagmondat igéje jövő idejű alakban áll.

5. Már láttam ezt a filmet. (*I have seen this film.*)

A Present Perfect a magyarban nem használatos igeidő, ezért angolról magyarra történő fordítás során legtöbbször egyszerű múlt idővel fejezzük ki. Ha azonban az angolban olyan cselekvésről beszélünk, amely a múltban történt, de nem konkrét időponthoz köthető, kizárólag a Present Perfect alak használata elfogadott.

6. Egy angol levelet olvasok. (*I'm reading an English letter.*)

Mivel itt nem általános igazságról, hanem egy adott pillanatban végzett cselekvésről van szó, a folyamatos jelen idő használata elfogadott.

7. A házi feladatot készítettem, amikor elaludt a villany. (*I was doing my homework when the lights went out.*)

Az első tagmondat folyamatos múlt idő használatát követeli meg, mivel egy olyan cselekvést ír le, amely a múlt egy adott pillanatában történt. A magyarban szintén nincs ilyen formájú igeidő, minden esetben egyszerű múlt időt használunk.

8. Jill valamikor Párizsban élt. (*Jill used to live in Paris.*)

Ha arról beszélünk, hogy valaki a múltban hosszabb ideig rendszeresen végzett valamilyen cselekvést, rendelkezett valamilyen szokással, állapottal vagy élt valahol, de a jelenre ez már nem igaz, olyankor az angolban a *used to* szerkezetet használjuk.

9. Hol akarod eltölteni a szünidőt? (*Where are you going to spend your holidays?*)

Előre megtervezett, jövőre vonatkozó szándék kifejezése az angolban a *going to* szerkezettel történik.

10. Gyere be! Igyál egy csésze teát! (*Come in. Have a cup of tea.*)

Felszólító módban az angol a magyarral ellentétben nem használ semmilyen jelet, az igék infinitive alakban állnak, és nincs előttük vagy utánuk alany.

11. Mindig zuhanyozom, mielőtt lefekszem aludni. (*I always have a shower before I go to sleep.*)

A *have* és a *have got* szerkezetek közül több esetben mindkettő egyformán használható (például birtoklás kifejezésére), azonban bizonyos kifejezéseknél (mint amilyen a fenti mondatban is látható) csak a *have* használata elfogadott.

12. A moziban vannak emberek. (*There are people in(side) the cinema.*)

Sok esetben, a magyarban ragot használunk, miközben az angolban előljárósót.

13. Három házi feladatunk van. (*We have three pieces of homework.*)

A *homework* (több más főnévvel együtt) megszámlálhatatlan, így nincs többes számú alakja.

14. Az utcánkban három család van. (*There are three families in our street.*)

Mássalhangzó + Y végű főneveknél a többes szám -s jele előtt az y-ból -ie lesz.

15. Mickey és Minnie mindketten egerek. (*Mickey and Minnie are both mice.*)

Az angolban vannak rendhagyó többes számú főnevek.

16. A Taj Mahal a leggyönyörűbb épület a világon. (*The Taj Mahal is the most beautiful building in the world.*)

A több szótagú melléknév fokozása eltér az egy szótagúakétól, ilyenkor a *more* (középfok) és a *the most* (felsőfok) áll a melléknév előtt.

17. Az ezüst kevésbé drága, mint az arany. (*Silver is less expensive than gold.*)

Az angolban néhány melléknévnek tőváltoztatással képzik a közép- és felsőfokú alakját, ilyen a *little* melléknév is, melynek rendhagyó középfokú alakja a *less*. Ezen kívül az összehasonlító szerkezet ismeretét is felméri a feladat.

18. Ezek színes képek. (*These are colorful pictures.*)

A *-ful* melléknévképző használatának ismeretét méri fel a feladat.

19. A buszok óránként járnak. (*The buses run hourly.*)

A *-ly* képző használatának ismeretét méri fel a feladat.

20. Óvatosan vezet. (*He drives carefully.*)

A határozószó képzésére használt *-ly* képző ismeretét méri fel a feladat.

4.3. A hibák kategorizálása

4.3.1 Kihagyás (omission)

A kihagyás jelensége a tanulóknál leginkább abban mutatkozott meg, hogy bizonyos igeidős szerkezeteket hiányosan használtak:

a.) Már láttam ezt a filmet. (I have already seen this film.)

*I seen this film. (Ez a hibatípus a tanulók legnagyobb részénél megjelent. A kihagyott elem a Present Perfect szerkezet részét képező *have* segédige.)

b.) Egy angol levelet olvasok. (I am reading an English letter.)

*I reading an English mail. (Ebben az esetben a létige ragozott alakja hiányzik a mondatból, amely egyben a folyamatos múlt idő szerkezetének a része.)

c.) A házi feladatot készítettem, amikor elaludt a villany. (I was doing my homework when the lights went out.)

*I was do my homework, when the light go out. (A második tagmondatban használt jelen idejű alak a helytelen választás eredménye, így ez a mondat abba a kategóriába is besorolható. Az első tagmondatban azonban elmarad az *-ing* végződés, és ez a hiba leginkább kihagyásnak tekinthető.)

*I was doing the homework, the lamp went out. (Az igeidős szerkezetek tökéletes használata ellenére kimarad a *when* kötőszó.)

d.) Hol akarsz eltölteni a szünidőt? (Where are you going to spend your holiday?)

*Where are you go on holiday? (Ez a hiba két módon is értelmezhető, mivel a *going to* szerkezeten kívül a folyamatos jelen idő használata is egyfajta előre megtervezett, jövőre irányuló elképzelés kifejezésére alkalmas szerkezet lehet. Nem dönthető el pontosan, hogy a tanuló melyiket akarta alkalmazni a kettő közül, ettől függően vagy a *going to* szerkezet, vagy a *go* ige *-ing* végződése hiányzik.)

e.) Óvatosan vezet. (He drives/is driving carefully.) (20)

*He driving carefully. (Az előzőekben már láthattunk példát a létige ragozott alakjának elmaradására, ebben a mondatban ugyanezzel a jelenséggel találkozhatunk. A létige ragozott alakja itt a folyamatos jelen idő szerkezetének a részét képezné.)

f.) Mickey és Minnie mindketten egerek. (Mickey and Minnie are both mice.)

*Mickey and Minnie both mouse. (Azon túl, hogy az illető a többes számot is elhagyta, a létigét sem rakta ki a *both* elé. Ennek oka lehet, hogy a magyarban kijelentő mód, jelen időben szintén nem használunk létigés formát.)

g.) A moziban vannak emberek. (People are inside/in the cinema)

*People in the cinema. (Az előző mondathoz hasonló hibajelenség.)

h.) Az utcánkban három család van. (There are three families in our street.)

*Three family in the street. (A főnév nem kerül többes számba, illetve itt is elmarad a létige.)

i.) Az édesapám minden reggel hatkor szokott felkelni. (My father gets up at six every morning.)

*My farther wake up at 6 o'clock every morning.

*My father get up at six o'clock every day.

*My father usually get up at six o'clock.

*My father get up every day at six o'clock.

(A fenti példák mindegyike az E/3 személyrag elhagyását szemlélteti.)

A többes szám jelének elmaradására is láthatunk példákat:

a.) Az utcánkban három család van. (There are three families in our street.)

*There are three family in our street.

*Three family lives in our street.

*In our street, there are three family.

*Three family in the street.

(Az elhagyás mindegyik esetben a többes szám hiányára vonatkozik. A legvalószínűbb oka ennek az lehet, hogy a tanulók bizonytalanok voltak a *family* szó többes számát illetően a végződés miatt, így inkább változatlanul hagyták, egyes számú alakban.)

b.) Három házi feladatunk van. (We have three pieces of homework.)

*We have three homework. (A *homework* szó nem rendelkezik többes számú alakkal, viszont a *piece of* szerkezettel kifejezhetjük, ha több is van belőle.)

*We have three piece of homework. (A *piece of* szerkezet megjelenik a mondatban, de nincs többes számban, ezért ez is hibának minősül.)

A több szótagú melléknevek rendhagyó fokozása során is találunk elhagyás jellegű hibákat:

a.) A Taj Mahal a leggyönyörűbb épület a világon. (The Taj Mahal is the most beautiful building in the world.)

*Taj Mahal is the beautiful building in the world. (Több szótagú melléknevek fokozásánál középfokban a *more*, felsőfokban pedig a *the most* szerkezetet használjuk, a melléknevet viszont változatlan formában hagyjuk. A diákoknak az a csoportja, aki ezt a fajta hibát vétette, az utóbbi szabállyal tisztában volt, viszont a *most* szócska kimaradt a szerkezetből.)

4.3.2. Hozzáadás (addition)

Az általam elemzett fordításokban a hozzáadás volt a legkisebb számban előforduló hibatípus. Az elhagyáshoz hasonlóan itt is az igeidős szerkezetekkel akadt a legtöbb problémájuk a tanulóknak (az aláhúzott részek jelölik az általuk hozzáadott fölösleges elemeket):

a.) Nem beszélek kínaiul. (I don't speak Chinese.)

*I m don't speak Chinese.

*I am not speak Chinese.

*I don't speaking Chinese.

b.) Az édesapám minden reggel hatkor szokott felkelni. (My father gets up at six every morning.)

*My father is gets up every morning at 6 o'clock.

*My father is wakes up six o'clock in the morning every day.

*My father is all morning get up at six o'clock.

A felszólító mód használata során keletkezett hibák:

a.) Gyere be! Igyál egy csésze teát! (Come in. Have a cup of tea.)

*Come here! You drink a cup of tea!

*Come in! Let's drink a cup of tea!

4.3.3. Helytelen választás (wrong selection)

A helytelen választásból adódó tévedések feltűnő többségben voltak az összes többi hibatípushoz képest. A legtöbb ilyen tévesztés szintén az igeidők helytelen használatával áll kapcsolatban (az aláhúzások azt a szót vagy kifejezést jelölik, amely helytelenül került a mondatba egy másik elem helyett):

a.) Már láttam ezt a filmet. (I have seen this film.)

*I saw this film.

*I have saw this film.

*I was looked that film.

*I look the film.

b.) A házi feladatot készítettem, amikor elaludt a villany. (I was doing my homework when the lights went out.)

*I was making my homework, when the light go out.

*I was do my homework, when the light go out.

*I was making my work, when the lights go out.

*I made the homework, when the lamp went out.

*I making homework, when the lamp go out.

*I doing my homework, when the lights go out.

c.) Jill valamikor Párizsban élt. (Jill used to live in Paris.)

*Jill lived in Paris.

*Jill once upon has lived in Paris.

*Jill sometime lived in Paris.

*Jill somewhen lived in Paris.

*Jill lived in Paris some years ago.

*Jill was live in Paris a long time ago.

*Jill live in Paris at some time.

*Jill has been live in Paris.

d.) Nem tudok személyesen részt venni a gyűlésen, de küldök valakit. (I can't personally attend the meeting, so I'll send someone.)

*I can't be at the meeting personally, but I send someone.

*I can't meeting personally, but I send somebody.

e.) Láttam egy új házat a sarkon (I saw a new house on the corner.)

*I see a new house on the corner.

*I look the new house on the corner.

f.) Egy angol levelet olvasok. (I'm reading an English letter.)

*I read the English letter.

g.) Mindig zuhanyozom, mielőtt lefekszem aludni. (I always have a shower before I go to sleep.)

*I always have a shower, before I'm going to bed.

*I am always having a shower, before I go to sleep.

*I always have a shower, before I'm going to bed.

A többes számú alak helytelen használata is jellemző ezen a hibatípuson belül:

a.) Három házi feladatunk van. (We have three pieces of homework.)

*We have (got) three homeworks. (ez a hibatípus a tanulók több mint felénél fordult elő ilyen formában.)

b.) Mickey és Minnie mindketten egerek. (Mickey and Minnie are both mice.)

*Mickey and Minnie are both mouses.

*Mickey and Minnie are both mouse.

*Mickey and Minnie both mouse.

A következő nyelvtani forma, ami a tanulók legnagyobb részének gondot okozott, bizonyos melléknevek rendhagyó fokozása volt.

a.) A Taj Mahal a leggyönyörűbb épület a világon. (The Taj Mahal is the most beautiful building in the world.)

*The Taj Mahal is the best building in the world.

*The Taj Mahal is the favourite building in the world.

*The Taj Mahal is the beautifulest building in the world.

*The Taj Mahal is the bestbeauty building in the earth.

*The Taj Mahal is the best beautiful building in the world.

b.) Az ezüst kevésbé drága, mint az arany. (Silver is less expensive than gold.) (17)

*The silver isn't expensiver than the gold.

*The silver isn't too expensive, then the gold.

*The silver didn't as expensive as the gold.

*The silver is more than cheaper to gold.

*The silver is expensive with out the gold.

*The silver isn't so expensive like the gold.

A képzők alkalmazásával kapcsolatban leginkább az *-ly* képző (hour-hourly) kapcsán merült fel probléma a diákok fordításaiban. A következő mondat fordítását senki nem oldotta meg helyesen, ellenben a következő, nyelvtanilag helytelen megoldások születtek:

a.) A buszok óránként járnak. (The buses run hourly.) (19)

*The buses are coming in hours.

*The buses go every hour.

*One bus comes per hour.

*The buses take a way per hour.

*The bus come one hour.

*The buses are going to every hours.

*The buses are moved one hours.

*The buses go for hours.

Ezen kívül a helytelen választások közé sorolható még az *-y* végű főnevek rendhagyó többes számának helytelen használata is:

a.) Az utcánkban három család van. (There are three families in our street.)

*There are three familys in our street.

A helytelen választáson belül megkülönböztetek egy második csoportot is. Ebbe olyan mondatokat sorolok, amelyek fordításánál a tanulók nem a legpontosabb megoldást alkalmazták, viszont az angol mondat az ő verziójukban is megközelíti (vagy esetenként teljesen el is éri) az eredeti mondat jelentését:

a.) A Taj Mahal a leggyönyörűbb épület a világon. (The Taj Mahal is the most beautiful building in the world.)

*The Taj Mahal is the nicest building in the world.

*The Taj Mahal is the most wonderful building in the world.

A fenti esetekben a *beautiful* szó használata lett volna leghelyénvalóbb, azonban tágabb értelemben véve a *nice* és a *wonderful* is egyfajta szinonimának tekinthető. Az előzőekben láthattunk példát arra is, hogy a *best* vagy *favourite* szavakat használták a tanulók a *leggyönyörűbb* jelző kifejezésére, viszont ezeket mindenképpen helytelen választásnak kell tekintenünk (még, ha nem is a morfológia szintjén).

b.) Nem beszélek kínaiul. (I don't speak Chinese.)

*I can't speak Chinese.

A csillaggal jelölt mondat magyarra fordítva a következőképpen hangozhatna: *Nem tudok kínaiul (beszélni)*. A két kifejezés azonban csak minimálisan különbözik egymástól, a nyelvtudás hiányát mindkettővel egyformán kifejezhetjük.

c.) Már láttam ezt a filmet (I have seen this film.)

*I've watched this film.

A tanuló ebben az esetben tökéletesen használja a Present Perfect szerkezetet, azonban a *watch* szó jelentése nem pontosan ugyanaz, mint a *see* szóé. Előbbi azt az érzetet kelti, hogy valaki nézett egy filmet, de nem feltétlenül végig. Utóbbi jelentése azonban azt sugallja, hogy valaki konkrétan (elejétől a végéig) látta a filmet, így ennél a mondatnál ez tekinthető pontosabb megoldásnak.

d.) Hol akarsz eltölteni a szünidőt? (Where are you going to spend your holidays?)

*Where do you want to spend the holiday?

*Where would you like to spend your holiday?

*Where would you spend the holiday?

*Where do you want to go on holiday?

Bár a jövőre vonatkozó szándék kifejezésére (és ez a szándékra irányuló kérdésnél is igaz) a *going to* szerkezet használatos, belátható, hogy a mondat szó szerinti fordítása a jelen idő és a *would* valamint a *want* igék alkalmazásával épp ugyanannyira elfogadható. A fenti

szerkezetek mindegyike hibátlan, és a mondat értelmét is tökéletesen visszaadják. A tanulók többsége ezzel a megoldással fordította le a mondatot, csupán néhányan érezték megfelelőbbnek a *going to* szerkezet alkalmazását.

e.) Óvatosan vezet. (He drives carefully.)

*He is driving carefully.

Több tanulónál is olvastam ezt a megoldást, amelyről szintén belátható, hogy ugyanúgy kifejezi a mondat valódi értelmét, mint az egyszerű jelen idejű alak. A két angol mondat jelentése nem egyezik meg: a *He drives carefully* általános igazságot fejez ki, az illető 'mindig óvatosan vezet'. A *He is driving carefully* ellenben azt a jelentést hordozza, hogy a szóban forgó személy 'most éppen óvatosan vezet'. A mondatból önmagában nem derül ki, hogy itt épp melyik esetről van szó, így mindkét fordítás elfogadható.

f.) Az ezüst kevésbé drága, mint az arany. (Silver is less expensive than gold.)

*The silver is cheaper than the gold.

*The silver isn't expensive than the gold.

A csillaggal jelölt mondatok közül egyik sem adja vissza pontosan a *kevésbé drága* valódi értelmét, viszont gyakorlatilag a *cheaper* (olcsóbb) és az *isn't expensive* (nem drágább) ugyanazt a jelentést sugallják, mint a *less expensive*, így ha nem vagyunk túl szigorúak, mindkét mondat elfogadhatónak minősíthető.

g.) Ezek színes képek. (These are colorful pictures.)

*These pictures are coloured.

A tanulók között olyan is akadt, aki mindkét megoldást leírta, perjellel elválasztva. A szótárak szerint mindkét szó ugyanazt a jelentést fejezi ki, a különbség csupán a szófajok tekintetében látható: a *colorful* melléknév (főnévből képezve), míg a *coloured* befejezett melléknévi igenév.

h.) A buszok óránként járnak. (The buses run hourly.)

*The buses go once in an hour.

*The buses go in every hour.

A legegyszerűbbnek tűnő megoldást, a *hourly* határozószó használatát egyetlen diák sem ismerte fel. A fentiekben több példát is hoztam arra, hogy milyen kifejezésekkel, szerkezetekkel próbálták helyettesíteni ezt a szót, azonban ezek nem közelítették meg a mondat valódi értelmét, és legtöbb esetben a szerkezetek már önmagukban is hibásak voltak. A fenti két, csillaggal megjelölt mondatban használt *go once in a hour* és *go in every hour* megközelítik a *hourly* jelentését. Ezeknél a mondatoknál leginkább a *go* ige használata

kifogásolható, ugyanis, ha buszok menetrendjéről van szó, sokkal alkalmasabb kifejezőeszköz lehet a *run* ige.

4.3.4. Helytelen szórend vagy sorrend (misordering)

Az előző fejezetben, a magyar és angol nyelv összevetése során a szórendi tipológiára egyáltalán nem tértem ki, vizsgálatom mindössze a morfológiai eltérésekre irányult (amely néhol a szószerkezetek szintjére is átnyúlik). A hibák teljes feltérképezése érdekében azonban néhány hiba magyarázata kapcsán már az előző kategóriákban is kitértem a nyelv egyéb szintjeire, így a negyedik hibacsoportba besorolható példák bemutatásától sem tekintek el.

A tanulók által használt helytelen szórend csak kevés esetben volt tetten érhető, azon belül is tipikusan csupán néhány mondatban:

a.) Az édesapám minden reggel hatkor szokott felkelni. (My father gets up at six every morning.)

*My dad every morning gets up at 6 o'clock.

(ugyanaz a hibás szórend több tanuló megoldásában is előfordult)

b.) Mickey és Minnie (mindketten) egerek. (Mickey és Minnie are mice.)

*Mickey and Minnie are mouse both.

c.) A moziban vannak emberek. (There are people in(side) the cinema.)

*In the cinema there are people.

*The people are in the cinema.

*People are in the cinema.

4.4 Hibák a szóbeli fordításban

Az előzőekben bemutatott vizsgálat által megválaszolt kérdéseken túl kíváncsi voltam továbbá arra is, hogy mennyiben születnek más eredmények, ha a diákok nem írásban, hanem szóban fordítják le a mondatokat magyarról angolra. Ennek lényege, hogy a gondolkodási idő még tovább csökken, ugyanis a beszéd jóval gyorsabb folyamat, mint az írás, így ebben az esetben ténylegesen az azonnali reakció, illetve az első megoldás vizsgálható. Az, hogy írásban nem minden esetben az általuk elsőként jónak gondolt fordítást alkalmazták a diákok, abból látszik leginkább, hogy számos javítás (lehúzás, átírás stb.) található a feladatlapokon. A szóbeli fordítás során megmutatózó hibák mérésére egy újabb feladatsort hoztam létre. Ez az előző mintájára készült, ugyanúgy húsz pontból áll, illetve ugyanazok a nyelvtani szerkezetek találhatóak meg bennük, annyi változtatással, hogy más szavakat, kifejezéseket használtam az új mondatokban. A kiegészítő mérésben öt tanuló vett részt ugyanabból a csoportból, amelyikben az írásbeli vizsgálatot elvégeztem. Elsőként azt vettem össze az eredmények alapján, hogy átlagosan melyik vizsgálati típusban volt magasabb a hibák száma, illetve hogy milyen hibatípusok jellemzőek a kétféle válaszadásban. Ezt követően egyetlen tanuló esetében összehasonlítottam az általa ejtett hibákat a szóbeli és írásbeli mérésben kapott eredményei alapján.

Az írásban megoldott feladatlapokon a tanulók átlagosan 11 hibát ejtettek, míg a szóban történő fordítások során csak kilencet. A várt eredmény az volt, hogy a gondolkodási idő csökkentése miatt a hibák száma jelentősen megnövekszik, ezzel szemben a második mérés során összességében kevesebb helytelen megoldást számoltam össze, az eltérés azonban nem mondható jelentősnek. Többször is előfordult olyan eset a szóbeli fordítások alatt, hogy a diáknak később jutott eszébe a helyes megoldás, és csak akkor javította ki magát, amikor már a következő mondatot olvastam fel. Ezeket az utólagos korrekciókat nem vettem figyelembe, és ugyanúgy hibának számoltam, mint a ténylegesen téves fordításokat. Ha viszont ezeket is jó válaszként értékelném, a különbség tovább nőne a két vizsgálat hibaszámai között. Lehetséges, hogy látványosabb különbségeket produkálhatna az, ha a gondolkodási időt tovább növeljük az írásbeli feladatsor esetében.

Úgy gondoltam, érdemes lehet összevetni egyazon tanuló két modalitásbeli fordításait is, hiszen így egyértelműen látható, hogy ugyanannál az adatközlőnél van-e jelentősége a hibák szempontjából annak, hogy szóban vagy írásban történt-e a mondatok fordítása. Ehhez az összevetéshez, inkább csak szemléltetés céljából, egyetlen tanulót választottam ki, azonban úgy vélem, érdemes lehet több diáknál is alkalmazni ezt a fajta megfigyelést. Elsőként az tűnt

fel, hogy az általam megfigyelt tanulónak pontosan ugyanannyi hibája volt mindkét fordítási feladatban, és ezek részben ugyanazokban a szerkezetekben mutatkoztak meg a különböző esetekben. A hibák, amelyek mindkétszer előfordultak a következők voltak: a Present Perfect szerkezet helyett a mondatok egyszerű múlttal történő fordítása, a megszámlálhatatlan főnevek helytelen többes számba tétele és az *-ly* képző használatának elmaradása. Az esetek másik felében ugyanakkor bizonyos szerkezeteket a tanuló írásban helyesen alkalmazott, míg szóban ugyanezt helytelenül. A *Minden nap reggelizek* mondat esetében például helytelenül az **I'm eating breakfast every morning* fordítást használta a szóbeli teszt során, míg az írásbeli feladatlapon a rendszeresen ismétlődő cselekvés kifejezésére helyesen használta az egyszerű jelen időt. A *used to* szerkezettel hasonló volt a helyzet, írásban hibátlanul felismerte, hogy ezzel fejezzük ki a régebben rendszeresen zajló, de ma már nem jellemző cselekvéseket, szóban viszont ehelyett folyamatos múlt időt használt a tanuló. Ennek a fordítottja is megfigyelhető volt, hiszen akadtak olyan esetek is, amikor a tanuló szóban alkalmazott helyesen egy szerkezetet, míg írásban nem. Ilyen volt például az összehasonlító szerkezet, amelynek ismeretét a szóbeli tesztben a következő mondattal vizsgáltam: *A matek óra kevésbé unalmas, mint az irodalom.* A tanuló megfelelően használta a *less* szócskát a *kevésbé* kifejezésére, ugyanezt viszont nem tette meg az írásbeli tesztben egy hasonló jelentésű mondat fordításánál.

Összességében tehát azt kell mondanunk, hogy a vizsgált két mintát tekintve nem mutatkozik szignifikáns eltérés a két feladattípus hibaszámai között, sem összességében, sem pedig az egyes esetekben. Pontosabb eredményt kaphatnánk, ha minden diáknál megfigyelnénk az egyéni különbségeket, de már ezek a kis korpuszon végzett vizsgálati eredmények is reprezentatívak lehetnek.

5. Összegzés

Ahogy az a bevezetőben is írtam, dolgozatom fő célja az volt, hogy bemutassam, milyen előnyei vannak a kontrasztív elemzés módszereinek, és hogy miként lehet ezt a korábban sokat kritizált irányzatot napjaink idegennyelv-elsajátítással kapcsolatos kutatásaiban felhasználni egy másik típusú elemzési iránnyal együttesen alkalmazva. BUDAI LÁSZLÓ fentebb is felvázolt mérésével már bizonyította a kontrasztív hibaelemzés hatékonyságát. Én azzal igyekeztem ezt megtámogatni, hogy az övétől kissé eltérő szempontból és egy újabb típusú vizsgálattal kiegészítve végeztem el saját kutatásomat ugyanebben a témában.

A hibák listázása és kategóriákba rendezése után látható, hogy egyes részrendszereken belül vizsgálódva is kirajzolódnak azok a különbségek két nyelv között, amelyek nehézségek és hibák forrásai lehetnek a nyelvtanulás során. Úgy vélem, érdemes a kontrasztív hibaelemzés módszereit a nyelv más részrendszerein (fonológia, szintaxis, lexémák stb.) is alkalmazni, illetve több nyelvre is kiterjeszteni. További hasznos adattal szolgálhat, ha két különböző idegen nyelvet egyidejűleg tanuló diákoknál mindkét nyelv esetében elvégzünk egy ehhez hasonló felmérést, és összevetjük a kapott eredményeket.

Természetesen ez a fajta kutatás több irányba is bővíthető, más-más feladattípusokon keresztül is elvégezhető. Ezek közül csak néhány példát említenék. Érdemes lehet megfigyelni, hogy akkor is ugyanilyen arányban keletkeznek-e a hibák, ha nem magyarról idegen nyelvre történik a mondatok fordítása, hanem fordítva. Ezen kívül ismét más eredményt hozhat egy olyan típusú feladat megoldásainak elemzése, amelyben eleve hibás idegen nyelvű mondatokat kell kijavítaniuk a diákoknak, hiszen lehetséges, hogy ebben a formában felismerik azokat helytelenül alkalmazott szerkezeteket, amelyeket maguktól nem megfelelően használnak.

Összességében úgy vélem, a kontrasztív analízis és a hibaelemzés egymást segítve és kiegészítve érdekes adalékokkal és számos újabb eredménnyel szolgálhat az idegennyelv-elsajátítás kutatásához.

Irodalom

- BANÓ ISTVÁN (1971): A lexikai kontrasztivitás problémái az iskolai nyelvoktatásban. *Idegen Nyelvek Tanítása* 2: 39–48.
- BANÓ ISTVÁN (1972): A lexikai kontrasztivitás néhány oktatásmetodikai problémája. In: Horváth Miklós–Temesi Mihály (szerk.): *Összevető nyelvvizsgálat, nyelvoktatás*. Budapest, Tankönyvkiadó. 132–138.
- BUDAI LÁSZLÓ (2002): *Angol hibaigazító. Segédkönyv az angol nyelvi hibák megelőzéséhez és kijavításához*. Budapest, Corvina.
- BUDAI LÁSZLÓ (2006): Lehet-e új életet lehelni a kontrasztív elemzésbe? *Modern nyelvoktatás XII/2*: 4–15.
- BUDAI LÁSZLÓ (2007): *Élő angol nyelvtan (Rendszeres kontrasztív grammatika sok példával)*. Budapest, Osiris Kiadó.
- BUDAI LÁSZLÓ (2010): *Az anyanyelv változó szerepe az idegennyelv-oktatásban*. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó.
- COE, NORMAN – HARRISON, MARK – PATERSON, KEN (2008): *Oxford Angol Nyelvtan*. Oxford, University Press.
- CORDER, STEPHEN PIT (1973): *Introducing Applied Linguistics*. Harmondsworth, Penguin Books.
- DEZSŐ LÁSZLÓ–NEMSER, WILLIAM (1972): Nyelvtipológia és kontrasztív nyelvészet. In: Horváth Miklós–Temesi Mihály (szerk.): *Összevető nyelvvizsgálat, nyelvoktatás*. Budapest, Tankönyvkiadó. 13–44.
- DRESSLER, WILLIAM (1972): Textsyntax und Allegro-Regeln – zwei vernachlässigste Probleme der kontrastiven Grammatik. In: Horváth Miklós–Temesi Mihály (szerk.): *Összevető nyelvvizsgálat, nyelvoktatás*. Budapest, Tankönyvkiadó. 288–296.
- ELLIS, ROD (1994): *The study of second language acquisition*. Oxford, University Press.
- H. VARGA GYULA (2011): A világ nyelvei, a nyelvek rokonsága. In: BALÁZS GÉZA (szerk.): *Nyelvésze-tről mindenkinek (77 nyelvészeti összefoglaló)*. Budapest, Inter Nonprofit Kft. 24–29.
- KOVÁCS GÁBOR (2014): Idegennyelv-elsajátítás. In: Pléh Csaba-Lukács Ágnes (szerk.): *Pszicholingvisztika (Magyar pszicholingvisztikai kézikönyv)*. Budapest, Akadémiai Kiadó. 576–656.

LADO, ROBERT (1957): *Linguistics Across Cultures: Applied Linguistics for Language Teachers*. Michigan, University of Michigan Press.

RICHARDS, JACK C. (1971): A Non-Contrastive Approach to Error Analysis. *English Language Teaching* 25: 172–178.

STOCKWELL, P. ROBERT – BOWEN, J. DONALD – MARTIN, JIM (1965): *The Grammatical Structures of English and Spanish*. Chicago–London, The University of Chicago Press.

Köszönetnyilvánítás

Köszönöm témavezetőmnek, Dr. Reszegi Katalinnak, hogy javaslataival és ötleteivel segítő kezet nyújtott dolgozatom megírásához.

Köszönöm továbbá a barátaimnak és családtagjaimnak, hogy munkám során nyugodt és vidám légkört biztosítottak számomra.

Külön köszönettel tartozom édesanyámnak, aki legfőbb támogatómként mindvégig a megfelelő háttérrel teremtette meg számomra.

„Minden látható eredmény mögött áll egy láthatatlan személy, aki nélkül nincs életmű.”
(Szabó Magda)